



Ženské závetý z hľadiska právnej histórie Na príklade Trnavy v prvej polovici 19. storočia

Adriana Švecová, asvecova@truni.sk

Historiografia sa už dlhšie obdobie venuje závetom (testamentom), ako aj príbuzným listinným a iným prameňom, zachytávajúcím alebo určitým spôsobom osvetľujúcim poznanie dejín každodennosti. Optika právnej histórie a jej predmet bádania upriamili smer nášho výskumu na právno-obsahové hľadisko, keďže sa v závetoch odzrkadľovali právne úkony bežného života meštana, obyvateľa Trnavy na začiatku 19. storočia. Závetý, pôvodne zviazané svojou právnou povahou s dedičským právom, majú ako pramene mnohostrannú dokumentárnu a historickú hodnotu pre rôzne vedné odbory. V tejto štúdiu sa sústredíme na niektoré právne problémy, ktoré vyvstali pri štúdiu závetov trnavských mešťanok, konkrétne inštitúty ženských majetkových práv samostatne nadobudnutého majetku a koakvizície, ako aj základné zásady dedenia podľa znenia testamentu.

Prečo sa zaoberáme výhradne ženskými úkonmi posledného poriadku a prečo je vhodné sledovať ich právno-obsahovú rovinu? Rastúci záujem o dejiny žien resp. gender history je základnou motiváciou pre hľadanie bádateľského poľa, v ktorom by sa na základe obsahovo koncentrovaných prameňov mohlo sledovať právne postavenie žien. Práve bohatá výpovedná hodnota závetov, ktoré sa dnes – vo väčšine prípadov v originálnej podobe – nachádzajú v trnavskom archíve,¹ iniciovala hlbší a intenzívnejší pohľad na ne.² Uhorské ženy (bez rozdielu spoločenského postavenia, s výnimkou poddanských testamentov v písanom prejave) mohli pravidelne využívať inštitút závetu. Dovoľovalo im to ich osobitné majetkové postavenie pri dodržaní zásady voľnej dispozície so svojím samostatným majetkom. Takmer 42-percentný podiel ženských testamentov v trnavskom fonde v rokoch 1800-1850 a jeho kvantita dovolili upriamiť pozornosť práve na ženské závetý. Spolu sme spracovali 275 exemplárov, medzi nimi sa však vo fonde nachádzajú aj iné právne druhy ako svadobné zmluvy, spoločné manželské testamenty, kontrakty rodinných príslušníkov o výživnom pre rodičov, potvrdenia o akceptácii a exekúcii testamentu.

Pri výskume závetnej dispozície sme odhalili aj jedinečné a unikátne domáce (nemecké, slovenské) termíny právnického jazyka. Exkurz do problematiky jazykovo-právneho prejavu (s prihliadnutím na jeho vývoj v priebehu 19. storočia v danom kultúrnom a spoločenskom prostredí západného Slovenska) nám umožňuje prekonávať niektoré terminologické anachronizmy, používané v súčasnosti.

Prvým zo sporných pojmov je dobový výraz *Legat(en)* (v slovenských závetoch sa vyskytuje v podobe *porucenstvo*, nemecky *Vermächtniss*), ktorý má etymologický súvis k rozhodujúcemu dispozičnému slovesu *legaren*, *porucat*, *vermachen*. Rímsko-právny termín *legatum* (odkaz) sa posudzoval pôvodne ako jednotlivo určená vec, poskytnutá na ťarchu dediča (dedičov) z dedičstva v prospech odkazovníka (teda tretej osoby).³ Podobnými prostriedkami fideikomisov a *donationis mortis causa* sa realizovala možnosť singulárnej sukcesie pre prípad smrti.⁴ Jednotlivé pôvodné dobové termíny (ktoré súčasná historiografia preberá) zmenili v priebehu vývoja svoj pôvodný význam. Ani v prvých zachovaných testamentoch sa nerozlišovalo medzi odkazmi a dedičskými podielmi, a to ani vo význame jazykovom, ani právnom. Sloveso *dediť*, *zdediť* (nemecky *erben*, v latinskom znení *hereditare*) sa nevyskytlo v žiadnom z nami skúmaných závetov. Pôvod prevažujúcej originálnej formy *legaren*, *Legaten* vychádzal z dlhodobo zaužívaného latinského idiómu *legere*, stotožneného s významom odkázať, poručiť (odtiaľ slovenský ekvivalent *poručiť*, *porucenstvo*). Z uvedeného prichádzame k záveru, že prevažujúce originálne termíny *lego/legere*, *Legaten* prijali širší význam v zmysle dedenia vecí určených dedičom⁵ aj odkazovníkom bez ďalšieho rozlišovania a zároveň označovali priame rozhodnutie testátora odkázať, teda určiť dedičov a

legatárov.

Per analogiam sa odvodeným súdobým slovenským termínom *odkaz, poručenstvo*, hojne využívaným v súčasnej historiografii, prisúdil v minulosti význam každého rozhodnutia v prospech odkazovníka i dediča. Uvedené zjednodušené chápanie dnes spôsobuje neporozumenie základných právnych kategórií v historiografii. Pre súčasné potreby treba vychádzať z rímskeho práva (*legát* znamená *odkaz*, avšak už sloveso *odkázat, zanechať* má oporu v dnešnej právnej terminológii). Domnievame sa, že je potrebné uvedomiť si rozdiely najmä v historickom ponímaní pojmu odkaz (legát). V rímskom práve sa legát chápal ako prejav vôle testátoraprenechať odkazovníkovi konkrétnu vec (hnuteľnosť alebo nehnuteľnosť), na rozdiel od testamentov (nielen z 19. storočia), ktoré ešte tak jasne nediferencovali v pojmosloví. Z toho pohľadu, ak sa používal v trnavských testamentoch pojem *legat* alebo *Vermächtniss* v súvislosti s dedením dedičov zo závetu, myslela sa ním konkretizácia jednotlivín z pozostalosti pre dedičov, ale nie nadobúdanie klasických legátov (odkazov). Stručne možno zhrnúť, že pri dedení príbuzných zo závetu (aj zo zákona) dnešný právnický jazyk používa pojmy *dedič, dedenie zo závetu* (testamentu), *zo zákona*, avšak pri odkázaní konkrétnej veci istej osobe doporučujeme osvojiť si rímskoprávny výraz *legát - odkaz, resp. legatarius - odkazovník*.

Rovnako problematickým sa javí používanie výrazu *testamentárny* v spojení s dedením z testamentu, teda voľnou dispozíciou poručiteľa. Nemôžeme taktiež súhlasiť s tým, že historiografia používa spojenie *testamentárny odkaz* v prospech dedičov. V prípade zákonných priamych (spríbuznených) dedičov je vhodné akceptovať uzuálne prijímané pojmy *dedenie, nadobúdanie dedičského podielu*, eventuálne celého dedičstva, teda pozostalosti *ex titulo testamenti*. Tradičné prijatie a požívanie pojmu *testamentárny odkaz* v súčasnej historiografii vychádza jednak z pôvodného znenia testamentov (napr. z formulácií *testamentarische Verfügungen, Vermächtnisse, testamentárna dispozícia*), súčasne sa pritom historici opierajú aj o staršiu terminológiu, prevzatú od prof. Lubyho,⁶ ktorá však nemá oporu v normatívnej rovine dnešnej úpravy Občianskeho zákonníka (táto pozná iba *dedenie zo závetu*, v právnej vede sa okrem toho používa aj termín *testátne dedenie*). Pravdou zostáva, že zaujať striktné stanovisko k používaniu termínu *testamentárny, resp. odmietnuť jeho používanie in absoluto* by mohlo byť na škodu vecí. Prikláňame sa k názoru, že v historiografii by sme sa mali pridržiavať resp. rešpektovať skôr súčasnú právnu terminológiu (pokiaľ je akceptovateľná a aplikovateľná pre právnu históriu) a pri presadení sa podobných dobových historických termínov v súčasnej vedeckej spisbe by najprv bolo vhodné ich vysvetliť. Treba zdôrazniť, že neodmietame používanie termínu *testamentárny* úplne, ale navrhujeme ho radšej nahradiť: pri označovaní dedičských titulov odporúčame používať termíny *testátne dedenie - zo závetu* (na rozdiel od *e converso* intestátneho dedenia - zo zákona), *dedič zo závetu, príp. z testamentu*.⁷ Naďalej pritom prijímame idióm *testamentárna sloboda, dispozícia, odkaz* vo vzťahu k dedeniu zo závetu a s ním súvisiacich úkonov.

Možný terminologický konflikt sa črtá aj pri bežne používanom termíne *Obligation*, prípadne *passiven Schuld*, ktorý bol v skúmaných závetoch chápaný vo význame záväzku alebo dlhu, teda vzťahu dlžníka k veriteľovi, menej už vo význame pohľadávky veriteľa. Pri uvedenom výraze je nutné pridržať sa celkového kontextu príslušného odseku testamentu, keďže obligácia mala v minulosti aj dnes viacero významov (napr. vo vrcholnom stredoveku sa viazala k ručeniu stredovekých záväzkov).

Ustanovenie dediča (*institutio haeredis*) podľa trnavských ženských závetov

Na základe rozboru trnavských ženských závetov z prvej polovice 19. storočia možno posúdiť akceptáciu právnych predpisov a iných doplnujúcich pravidiel v nepísanej podobe.⁸ Skúmané závety okrem toho v rovine *testamentárnej* (hmotnoprávnej) dispozície rešpektovali princípy intestátneho dedenia (dedenia zo zákona), zákonné dedičské skupiny i dedičskú postupnosť. V súvisi so zákonnou dedičskou sukcesiou sa v minulosti (rovnako i v súčasnom dedičskom práve) zdôrazňoval princíp neopomenuteľnosti *descendentov* - legitímnych potomkov, udomácnený zrejme už vo včasnom vývoji individuálneho vlastníctva a realizácie dispozíčného práva s ním. Výlučnosť zákonných potomkov v postavení legitímneho dediča (pri zachovaní dedičských nárokov pozostalého/lej manžela/ky), s poukazom na mnohé znenia skúmaných závetov⁹ a ich preferencia pred inými dedičskými skupinami vychádzala z myšlienky posilnenia rodinných väzieb a z motívu udržať majetky vo vlastníctve rodiny resp. rodu. Táto zásada prirodzeným spôsobom kompenzovala často aktívnu účasť potomkov (dospelých) na rozmnožení majetkovej pozostalosti za života rodičov, poručiteľov¹⁰. *Descendenti* sa nominovali spolu s manželom/kou za zákonných dedičov prvej dedičskej skupiny za dvoch podmienok: 1. že bližší príbuzní (vo význame dedičov rovnakého stupňa) vylučovali vzdialenejších (dedenie *per capita*), 2. že vzdialenejší potomkovia dedili len podiel pripadajúci na ich predka ako zákonného dediča (napr. dedenie vnukov, na ktorých pripadol rodičovský podiel - *in stirpes*¹¹). Podiely pozostalého manžela a detí boli pritom rovnaké, doslovné znenie zbierky *tavernického práva* uvádzalo: „Ak zomrie on (muž) alebo ona (žena), potom

podiel muža pripadne žene a podiel ženy mužovi a ak majú deti, rozdielia sa s nimi rovnakým dielom“¹².

Z analýzy skúmaných dispozícií vyplýva, že v testovaní v prospech pozostalého manžela sa vyskytovali viaceré varianty účasti pozostalého manžela/ky na dedičstve:

1. dedenie celého majetku ako univerzálny dedič (najmä testovanie podielu z koakvizitného majetku) alebo nadobudnutie iba držby a všeobecného užívacieho práva, pričom manžel sa mohol nominovať ako správca pozostalosti až do času dovŕšenia plnoletosti testátorkiných dedičov (detí);¹³
2. dedenie spolu s ostatnými zákonnými dedičmi (descendentmi, prípadne kolaterálmi);¹⁴
3. nadobudnutie iba istých aktív vo forme legátov (peňazí, hnutelností, postelnej bielizne a pod.);¹⁵
4. dedenie pozostalosti (alebo jej časti) v postavení náhradného dediča;¹⁶
5. splnenie dedičských nárokov podľa manželskej zmluvy (*Ehecontract, Heurathscontract*);¹⁷
6. opomenutie alebo vylúčenie z dedenia.¹⁸

Druhú zákonnú skupinu dedičov tvorili ascendenti (predkovia) a kolateráli (boční príbuzní), ktorí dedili rovnakým dielom, čo do výšky svojich podielov pri zachovaní dedičských nárokov oboch pohlaví. Dodržiavalo sa však ustanovenie, že aviticitný majetok dedili príbuzní pôvodnej rodiny poručiteľa (teda rodičia a súrodenci poručiteľa podľa princípu *paterna paternis, materna maternis*).¹⁹ Naplnenie uvedeného modelu bolo ovládané zásadou subsidiarity, čo znamenalo, že dediči druhej skupiny nastupovali len vtedy, keď nebolo dedičov prvej skupiny a aj medzi nimi skôr prevládali kolateráli než ascendenti.²⁰ Boční príbuzní (bratia, sestry a ich potomkovia) sa predstavili aj v inej súvislosti, a to v súvislosti s dedičskými spormi. Častejšie vystupujú ako aktívne legitimovaní dožadujúci sa v žalobnom petite svojho zákonného dedičského podielu na úkor dedičov zo závetu.²¹

Podstatný znak dedičského práva bez rozdielu uplatňovaného dedičského titulu, dodržiavaný hlavne v dedičskom práve šľachty a vývojovo neskôr aj u meštianstva, predstavovala povinnosť zachovávať kolačný princíp (*collatio*) – započítanie vecí, ktoré potomok (alebo dedič) dostal už za života poručiteľa do jeho dedičského podielu.²² Kolačný princíp dodržiavali aj testátorky v skúmaných závetoch. Podobne aj vzťah k oddeleným dospelým potomkom predstavoval relevantnú poznámku, hodnú notifikovania v testamentoch.²³ Princíp kolácie vyjadroval prirodzenú spravodlivosť pre jednotlivých potomkov, ktorí týmto spôsobom nadobúdali rovnaké podiely z dedičstva. Zároveň v sekundárnom význame sa kolačný princíp dotýkal a riešil descendentné dedenie, teda vymedzoval v skutočnosti veľkosť dedičských podielov oddelených synov (prípadne dcér). Kolácia sa uplatnila hlavne vtedy, keď dochádzalo k rodinnej delbe rodinného majetku (*divisio*) a osamostatneniu dospelých synov alebo k vydaju dcér. Jej význam bol teda multiplikačný, rozširujúci sa aj na oddelených potomkov, nadobúdajúcich konkrétne časti poručiteľovho alebo spoločného majetku rodiny, ktoré sa im započítali pri následnom dedičskom konaní po otcovi, matke alebo vedľajšom príbuznom.²⁴

Osobitný (výlučný) majetok

Manželské majetkové právo bolo v Uhorsku ovládané dvoma hlavnými prvkami: systémom osobitného majetku (paraferálny systém) a systémom spolunadobudnutého majetku (koakvizitný systém). Toto členenie vyjadruje stavovský charakter uhorského manželského majetkového práva, nakoľko systém osobitného majetku bol charakteristický pre privilegované vrstvy a systém spolunadobudnutého majetku pre vrstvy neprivilegované.²⁵

Prvá a nevyhnutná poznámka k oddelenému (*de iure*, nie nevyhnutne aj *de facto*), samostatnému majetku smeruje k všeobecne známej zásade neobmedzenej samostatnosti ženy na poli majetkovoprávnom. Systém spolunadobudnutého majetku manželov vychádzal zo zásady rovnoprávneho postavenia oboch manželov bez ohľadu na pohlavie. V Uhorsku sa vytvorili a popri sebe existovali systém osobitného majetku (paraferálny) a systém spolunadobudnutého majetku (koakvizitný).²⁶

Citujúc testament Anny Hillovej z 26. marca 1812 k osobitnému, čiže samostatne nadobudnutému majetku patrilo: „ponewacs wseczki moge weczi, ktore mam gedine zmogeho usilowany a znadobudnuty, ze stranki ale stich try tisics zlatih ktore sem od pana Bonhardyho zsenicha nekdy mogeho gaksto zawazek skutecsne dostala, dal thess zwena mogeho tiscz zlatih pochadzagu len toliko zdomassnoch weczi a malicskeho capitalu mogeho pozostawagu a wedla sweckeho prawa gedine pod mogu slobodnu

dispoziczigu patra.²⁷ K samostatne nadobudnutému majetku prináležal tiež zdedený podiel ženy z otcovej aj z matkinej strany (alebo od manžela,²⁸ prípadne tretej osoby), ktorý predstavoval bežný a obvyklý majetkový prospech, prírastok takmer každej dcéry ako neopomenuteľnej dedičky. Obohatiť a zväčšiť svoje osobné imanie mohla testátorka (napr. Terézia Šlahárová)²⁹ aj formou legátov a darov. Krátke zhrnutie svojich majetkových pomerov a životných osudov ojedinelým spôsobom zachytila Anna Mária Tahlhammerová, pôvodcom z Bavorska, v úvode závetnej narácie: jej otec Jozef Tahlhammer, výrobca klincov, jej a bratovi Jozefovi zanechal tisíc bavorských zlatých, naopak po matke Barbore nededila žiadne aktíva. Prvému manželovi nič nepriniesla a taktiež nič nenadobudla, keďže všetko prenechala svojim deťom na oblečenie a obuv. Po manželovej smrti (*in folge seines Testaments*) sa stala vlastníčkou domu na Dolnej hlavnej ulici (dnes Hlavná) a musela vyplatiť dlhy, viažúce sa naň v hodnote 350 zlatých, ako aj otcovský dedičný podiel 300 zlatých jej manžela, ktorý sa - v súlade so znením jeho testamentu - vrátil manželovým príbuzným v Tirolsku³⁰.

Rodičovský podiel (*Erbvermögen, Erbgut*) vytváral základ majetku ženy (niekedy nadobudnutý už v detskom veku), pričom sa diferencoval majetok zdedený po otcovi (*ocowska časť, vätterliche und großvätterliche Erbschaft*) a po matke, prípadne starej matke (*materinska, mütterliches Vermögen, prípadne babinska časť*). Rodičovský podiel mohol dosahovať významnú časť pozostalosti, keďže testátorky nadobúdali týmto spôsobom veľmi hodnotné časti dedovizne (osobitne uvedenej, či ide o otcovskú alebo materinskú časť), t. j. domy, role, vinohrady, vyššie peňažné čiastky, zariadenia domácnosti, nábytok, posteľná bielizeň a tiež cennosti, strieborný riad atď. Šetrnosť a opatrnosť pri užívaní viedla mešťanov k snahe zachovať predmetné veci, u nehnuteľností išlo o ich najhospodárnejšie využitie a spravovanie (ako vidno zo skúmaných závetov) s prirodzenou motiváciou prenechať ich ďalším pokoleniam.

Počiatočný kapitál si žena prinášala do manželstva pri vydaji. Obyčajne ním bolo veno, ktoré v skúmaných závetoch vystupovalo pod označením *allatura, Allatur, allaturske penaze, Heuratsgut, zugebrachtes Vermögen*. Novomanželka ním mohla *de iure* voľne disponovať a v úkonoch poslednej vôle tak aj činila³¹, ale často sa stávalo, že prinesené veno v podobe hnutelností, finančnej hotovosti alebo dobytku počas manželstva alebo vdovstva spotrebovala. Uvedený fakt niektoré testátorky nezabudli spomenúť a lakonicky konštatovali jeho zánik ešte počas trvania manželského zväzku s pripomienkou jeho nezarátania do dedičstva³².

Veno, ako spomína Luby, sa vnímalo ako majetková, zväčša hnutelná podstata (drevo, plátno, peniaze, striebro, posteľná bielizeň, šatstvo, šperky, cínový riad), stotožnená listinne s tzv. výbavou - *Aufstafierung*, ktorú žena do manželstva priniesla a ktorá zostávala v jej výlučnom vlastníctve, pričom jej manžel mal naň len užívacie a požívacie právo³³. U vdovy tvorilo veno nielen veci poskytnuté jej rodinou, ale k venu sa priradil aj majetok prinesený do druhého manželstva a pochádzajúci z dedičstva po prvom manželovi³⁴.

Na osvetlenie majetkových vzťahov pôvodnej rodiny a jej povinnosti odovzdať dcére pri vydaji veno, výbavu, predkladáme ešte testament Anny Šestákovej z 2. novembra 1801. Z obsahu, ktorý je vyjadrením charakteristických znakov uhorského meštianskeho vena, sa dozvedáme, že venny majetok si priniesla k manželovi (najskôr do jeho domu, domácnosti), prenechala mu z neho istú časť (Anna Šestáková sľúbila 1000 zl. ako výnos z vena). Veno poskytovali dcére spravidla jej rodičia alebo sa vyčlenil po ich smrti z nehnuteľného dedičného čiže *otcowskeho* majetku. Veno preto testátorka prevzala ako dedičný podiel, tzv. dievčenskú štvrtinu, na ktorú mala žena zákonný nárok. Po jej smrti sa malo však opätovne vrátiť manželkinej rodine (ak nemala potomstvo) a manžel mal len právo detencie a zádržného (retenčného) práva (podľa *Krajinského prawa*) a to až do času, kým manželkini príbuzní nepreukážu právny nárok k nemu³⁵.

K samostatne nadobudnutému majetku ženy, vytvorenému alebo rozmnoženému vlastnou prácou v zamestnaní alebo službe, možno vo všeobecnosti uviesť, že ním disponovali buď vdovy (za podmienky, že sa už nevydali) alebo slobodné. Tvorili ho aktíva alebo pasíva, vzniknuté z vlastného pričinenia.

Inštitút koakvizície (spolunadobudnutého majetku manželov)

Systém spolunadobudnutého majetku (koakvizícia) manželov vyjadroval základnú úpravu majetkových vzťahov medzi manželmi v Uhorsku s poukazom na jeho vznik práve v meštianskej stredovekej rodine.³⁶

Spolunadobudnutý majetok vznikal zo spoločnej práce oboch manželov (primárne išlo o zisk z výkonu remesla alebo obchodnej činnosti, obrábania pôdy, remeselnej výroby a predaja poľnohospodárskych prebytkov, úročenia peňažných vkladov, výnosov a dividend z bankových kapitálov, burzových obchodov atď.), hoci je isté, že manžel v postavení majstra remeselnej dielne či hlavy rodiny priamo právnymi úkonmi svojej osoby nadobúdala pre seba a rodinu takmer všetok majetok.³⁷ Do koakvizície sa z toho

hľadiska zarátavali všetky majetkové prírastky, ktoré vznikli počas manželstva spoločnými alebo samostatnými úkonmi oboch manželov. Koakvizíciu počas manželstva chápali ako ideálny podiel, ktorý bol však konkretizovaný, oddelený až okamihom zániku manželstva (prirodzeným spôsobom smrťou manžela či manželky). Z koakvizície ako pôvodného meštianskeho inštitútu³⁸ sa právnou obyczajou (neskôr kodifikovanou v Tripartite v podobe zákona stanovil 50-percentný podiel pre každého z manželov a ten sa potom stával predmetom testovania (alebo dedenia zo zákona), najčastejšie v prospech pozostalého manžela.

Podiel zo spoločného majetku za trvania manželstva sa vysvetľoval ako manželkina odmena za zveľadovanie rodinného majetku. Pod vplyvom krajinského šľachtického práva sa prevzala idea mužského primariátu pri nadobúdaní rodinného majetku (teda aj koakvizície). Manželka, ktorá sa venovala domácim prácam, výchove a každodennému hospodáreniu v domácnosti sa zrejme nepodieľala výrazným dielom a priamo na nadobúdaní koakvizície, ale na jej zachovávaní, zveľadovaní a rozmnožovaní už áno. Práve z uvedeného dôvodu manželka legálne participovala na takto vytvorenom majetku manželov rovnakým dielom. Príkladom spoločného nakladania s majetkom bola napr. kúpa vlastného obydlia, kde v kúpnopredajnej fasii vystupovali obaja manželia.³⁹

Koakvizícia v systéme manželského majetkového práva sa v trnavských testamentoch z prvej polovice 19. storočia predstavuje vo svojej plne rozvinutej, vžitej a konsolidovanej podobe. Koakvizícia sa však v Uhorsku nevyskytovala univerzálne. *Ipsa iure* existovala len medzi manželmi nešľachtickými⁴⁰ (aj títo však mohli koakvizíciu vylúčiť uzatretím manželskej zmluvy). V manželstvách šľachticov a honoracií⁴¹ sa koakvizícia uplatnila len v nasledovných prípadoch:

-ak sa manželia zmluvne dohodli na koakvizícii v svadobnej zmluve,⁴²

-ak žena-šľachtičná bola z osobitného právneho dôvodu spolunadobúdatelkou majetku (Tripartitum, I. čl. 48 a 102),

-ak tzv. honoracií nadobudol nejaký majetok inou prácou, než intelektuálnou (rozhodnutie Kráľovskej kúrie č. 7646/1882 a č. 7698/1900).

O majetku z koakvizície testovali trnavské meštianky len vo svojej zákonnej polovici, ako sa uvádzalo v závete Fridrišky Bučanskej z 23. februára 1817, ktorá vyhlásila: „Kedže môj zomrelý manžel, blahej pamäti Jozef Dhacourt a ja sme nadobúdatelkami celého majetku, obdržala som ako spoluvlastníčka podľa zákona aj podľa testamentu môjho manžela polovicu majetku do voľnej dispozície“.⁴³V súlade s uvedeným sa v súvislosti s testovaním majetkovej podstaty celej koakvizície potvrdil dlhodobý trend feminizácie starších generácií trnavských mešťanov. Na viacerých príkladoch možno dokumentovať, že testátorky boli už vdovami a disponovali majetkom, ktorý im nebohý manžel zanechal ako podiel zo spoločne nadobudnutého majetku, a to buď z titulu závetu alebo z titulu zákonného dedenia (vo väčšine testamentov je zmienka o dedení zo zákona manželovej koakvizíicnej polovice). Početná skupina testátoriek-vdov preto testovala spôsobom, ako spravila vo svojom závete Katarína Weinbergerová 10. marca 1825: „wsetku mogu majetnost z mogim nebohim manželom Matzunda Janossom spolu sem nahledala a tenže manžel mog wedla sweho testamentu mna universalkim haeredem uczinicze, mne splnomocenstwy a wladu udelil, stimto statkom wedla mogeg woly, a libosty disponuwat, togest testament czinit“.⁴⁴Vdovy, ktoré sa vydali znova, museli bezpodmienečne rozlišovať medzi koakvizíicnými nárokmi, pochádzajúcimi z jednotlivých manželstiev.⁴⁵

* * *

Náš exkurz do problematiky právneho postavenia žien a ich reálneho života, ku ktorému sme sa snažili priblížiť prostredníctvom trnavských ženských závetov, si dovoľíme ukončiť nie konkrétnym výsledkom, ale skôr záverečnou poznámkou k naračnej formule, keďže je obzvlášť hodná samostatného výskumu z viacerých hľadísk. Narácia, ktorá v testamente nasledovala hneď po arenge, sa v prvých decéniách 19. storočia vyvinula do samostatnej formuly, pričom obsahovala nadmieru subjektívne vyjadrenia testátorky o rôznych okolnostiach - právnych, viažúcich sa k vlastníctvu, ako aj rodinných a osobných. Testátorky uvádzali v narácii v prvom rade relevantné informácie o právnych transakciách počas svojho života, otázky rodinných vzťahov sa vyskytovali skôr sporadicky (napr. v negatívnom význame - keď vyjadrili obmedzenosť dedičských nárokov potomkov).⁴⁶

Formula „czo se doticse malicsku magetnost mogu“⁴⁷ sa ustálila už na konci 18. storočia v úvode narácie, ktorá potom pomerne plasticky mapovala hlavné vývojové línie a udalosti v majetkových a s nimi súvisiacich rodinno-majetkových vzťahoch v čase testovania.⁴⁸ Narácia obsahovala predovšetkým

informácie, týkajúce sa právneho pomeru nehnuteľností, spôsobu ich nadobudnutia, stavu ich doterajšieho zachovania, zveľadenia alebo amortizácie, spoluvlastníckych pomerov k manželovi a vedľajším príbuzným, o výške dlhov a pohľadávok a pod. Testátorka v nej nikdy neopomenula uviesť, že disponuje s pozostalosťou samostatne, prípadne, že spadá do spolunadobudnutého majetku.⁴⁹ Mnohé testátorky sa stavali k narácii alternatívne. V snahe zachovať myšlienkovú konzistentnosť jednotlivých testamentárnych dispozícií, zachytili v jednotlivých bodoch závetu právny stav i konkrétne dôvody, ktoré viedli k testovaniu dotknutých vecí, obzvlášť nehnuteľností.⁵⁰ Hoci systematická a trvalá prítomnosť narácie v každom testamente nebola signifikantná, predsa však s prihliadnutím najmä na jej výsostný právnohistorický akcent a prínos pre dejiny každodennosti možno konštatovať dôležitosť a význam naračných formúl, keďže obsahujú individualizované, špecificky odlišné a neopakovateľné majetkové pomery každej testátorky. Zvýšený záujem právnych historikov o testamente, ktoré predstavujú mimoriadne cenný prameň poznania majetkových a sociálnych podmienok, ale aj konkrétnych životných osudov, vrátane informácií o manželskom a rodinnom spolužití, neraz aj intímneho charakteru, je oprávnený.

Poznámky:

[1] V Štátnom archíve Bratislava, odbočka Trnava, sa nachádza vynikajúco zachovaný fond testamentov v počte 1869 archívnych jednotiek, medzi ktorými sú aj svadobné zmluvy, kráľovské potvrdenia závetov, nepomenované kontrakty plnenia vyživovacej povinnosti potomkov voči rodičom. Prevažujú testamente z 18. a 19. storočia, ich pomer k závetom zo 16. a 17. storočia je zhruba 1:5. Z lingvistického hľadiska sa v Trnave testovalo v štyroch jazykoch: latinčine, maďarčine, nemčine a slovenčine. Nemčina a slovenčina dominovali ku koncu skúmaného obdobia (koniec 18. a 19. storočia). Archiválie sú uložené v doskách, vložených do 13 kartónov. Nami skúmané materiály sa nachádzajú v kartónoch č. 8 (závety z rokov 1795-1807), č. 9 (roky 1808-1824), č. 10 (1825-1838), č. 11 (1839-1859), č. 12 (rôzne závety od r. 1616-1860), č. 13 (rôzne závety z rokov 1671-1874).

2 Trnavské testamente sa v poslednom čase stali vyhľadávaným prameňom najmä u mladých historikov. Historiografia ich využíva hlavne pri výskume dejín každodennosti. Pozri ŠTULRAJTEROVÁ, Katarína: Testamente z rokov 1511-1600 ako prameň k dejinám Trnavy. Diplomová práca. Bratislava: FF UK, 1972; ŠARMÍROVÁ, Zdenka: Majetkové pomery slovenského meštianstva v Trnave v 16.-18. storočí (na základe testamentov). Diplomová práca. Nitra: Vysoká škola pedagogická - katedra histórie a archeológie, 1994; TOMOVÁ, Ivana: Testamente trnavských mešťanov v prvej polovici 18. storočia (ako prameň k dejinám každodennosti). Diplomová práca. Trnava, UCM katedra histórie, 2004. Časť z nej publikovala v roku 2005: TOMOVÁ, Ivana: Duchovný život trnavského mešťana na základe analýzy testamentov z 1. polovice 18. storočia. In: Historické rozhľady II/2005, Zborník príspevkov katedry histórie FF UCM v Trnave, Prešov 2005, s. 79-93. PATKÁNYOVÁ, Beáta: Životná úroveň trnavských mešťanov maďarskej národnosti v 16. - 18. storočí. Diplomová práca. Nitra, Vysoká škola pedagogická - katedra histórie a archeológie, 1994. Edície niektorých slovenských a maďarských závetov vydali: ŠIMONČIČ, Jozef: Slovenské testamente a inventáre z Trnavy z druhej polovice 16. storočia. In: Západné Slovensko III, Bratislava, 1976, s. 69-87; NÉMETH, Gábor: Nagyszombati testamentumok a XVI. - XVII. századból. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 1995. B. Varsík uvádza všetky zachované archiválie z trnavského archívu v českom jazyku do roku 1550, medzi nimi aj testamente a listiny, súvisiace s dedičským právom: VARSÍK, Branislav: Slovenské listy a listiny. Bratislava: SAV, 1956 (listiny č. 13, 61, 73, 74, 77, 132, 137, 144, 145, 148).

3 REBRO, Karol - BLAHO, Peter.: Rímske právo. Bratislava : Obzor, 1990, s. 406.

⁴ Singulárna sukcesia znamená nadobudanie jednotlivo určenej veci (vecí) do vlastníctva, prípadne v širšom ponímaní, ak sa pri nástupníctve nadobúda presne určené právo (alebo presne vymedzené práva) predchodcu.

⁵ Výraz pre dediča zachovával tvar: *heres, Erbe, dedicz*. Špeciálny topos *Legatarien* uviedla napríklad Alžbeta Karlovičová v záвете z roku 1811, pričom v kontexte daného paragrafu sa chápal vo význame dedič: „ernnene ich dem Herrn Ignatz Schrott wie auch seine Erben beiderseitigen Geschlechts zu meinen Universal Erben mit der bemerken, daß obbennanten Herrn oder seine Legatarien.“ Magistrát mesta Trnava (ďalej len MG Trnava), fond Testamente, 3-21-17.

⁶ LUBY, Štefan: Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: Iura edition, 2002, s. 531. Adverbium *testamentárny* sa ale nachádza v súčasnom slovníku cudzích slov: ŠALING, Samo - IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária - MANÍKOVÁ, Zuzana: Veľký slovník cudzích slov. Bratislava -Veľký Šariš : Samo, 2000, s. 1226.

⁷ Výraz *testament* v súčasnej platnej úprave absentuje a je nahradený legálnym (zákonným) výrazom *závet*. Sme však toho názoru, že ide o historicky starší ekvivalent, ktorý možno bez problémov prijať (i vzhľadom na jeho petrifikáciu v zahraničnej a domácej historiografii) pre potreby právnych i všeobecných historikov.

⁸ Právna úprava dedenia mešťanov neprechádzala počas stáročí dynamickými zmenami, ale kontinuálne k súčasnému právnemu stavu. Na vývoj dedenia pôsobila aj právna obyčaj a rozhodnutia súdnej praxe. Privilégium z roku 1238 umožňovalo mešťanom slobodne nakladať so svojím majetkom, najmä s nehnuteľnosťami, za obligatórnej podmienky voľby sukcesora z radov tunajšieho mešťanstva: „Item quicunque ex ipsis sine herede decesserint, bona sua mobilia cuicunque voluerint, conferendihabeant facultatem.“ Pozri Štátny archív (ďalej ŠA) Trnava, L -1, publikované podľa MARSINA, Richard (Ed.): Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus II. Inde ab a. MCCXXXV usque ad a. MCCLX. Bratislavae: Sumptibus Consilii nationalis Bratislaviensis, Capitalis Reipublicae Socialisticae Slovacae editrice Libraria Obzor 1987, č. 44, s. 31. O aplikácii *Summa legum Raimundi* v Trnave svedčí fakt, že ju pre potreby mesta odpísal zrejme trnavský richtár, ktorého nemecký historik Krones v druhej polovici 19. storočia nesprávne identifikoval ako autora spomínanej zbierky. Bližšie pozri REBRO, Karol: Trnavský rukopis *Summy Legum Raimundi*. In: Slovenská archivistika, 1969, 4, 1, s. 71 - 72. Spolu 21 článkov zbierky tavernického práva sa priamo týkalo oblasti dedičského a manželského majetkového práva. K tomu pozri MERTANOVÁ, Štefánia: Ius tavernicale, štúdie k procesu formovania práva tavernických miest v etapách vývoja tavernického súdu v Uhorsku (15.-17. storočia). Bratislava : Veda, 1985, s. 201 - 206. Formálne náležitosti závetov šľachtických osôb stanovil z. čl. 27/1715. Ním sa potom riadili všetci testátori, vrátane mešťanov Trnavy, v sledovanej prvej polovici 19. storočia. K trnavským štatútom, ktoré tiež upravovali niektoré otázky dedenia, pozri podnetnú štúdiu VRABCOVÁ, Eva: Štatúty mesta Trnavy ako historický prameň. In Trnava - okres a mesto, (štúdie). Bratislava : Obzor 1980, s. 191 - 215.

⁹ Zo spracovaného materiálu testovalo pre svojich potomkov 119 žien, z nich mnohí sa dedičmi stávali až po smrti manžela testátorky, MG Trnava, fond Testamenty, napr. závety č. 3-22-38, 3-22-38, 3-27-44, 3-25-34.

¹⁰ Posilňovanie rodinných zväzkov prostredníctvom závetného dedenia, ako aj adhézne konanie o spoločnom majetku manželov, spojené s prejednávaním dedičstva, muselo ovplyvňovať oblasť rodinného práva. Na zviazanosť dedičského a rodinného práva v minulosti v celoeurópskom kontexte poukázala FLOSSMANN, Ursula: Österreichische Privatrechtsgeschichte. Wien : Springer, 1996, s. 315 - 316.

¹¹ Ako príklad poslúžili testamenty Tekly Guttmanovej a Anny Rumpoldovej, pozri MG Trnava, fond Testamenty, 3-24-52, 3-26-23.

¹² „So er aber, oder sie unterstirt angienge, es sey der Mann oder das Weib, als dann kompt ein solch Theil vom Manne aufs Weib und vom Weib auf dem Manne und so sie Kinder haben, auf sie gleichmessig zu theilen“. Citované podľa MERTANOVÁ, Š.: Ius tavernicale, s. 202. Na tento prípad upozornil tiež LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku, s. 530.

¹³ K uvedenému rozhodnutiu sa priradilo najviac závetov, avšak univerzálnu sukcesiu v prospech pozostalého manžela podmienila testátorka účelným hospodárením s dedičstvom, ktoré následne po jeho smrti pripadlo testátorkiným potomkom. Uvedenú dispozíciu urobil napr. Ján Husárik v spoločnom testamente: „Ked bi po smrti manžela esce Maria Husarik rodena Belitska bisa widala, techdi zceleho magetnosta polowicka dietim nassim sa wireže, a takowi polowicz matka dokad dieti ne wirostu len ridit bude, ked bi ale wirostli gim prez umenseni musi“, pozri MG Trnava, fond Testamenty, 3-25-46.

¹⁴ „Czo sa ale pozustalu maliczku majetnost kteru sem ga zmogim manželom wiss menuwanim spraczu nassi nadobudli taku wseczku mogemu manželowi Benedik Paulowi a pozustalim ditkam rokuw Marie rokuw 10 Marisse 7a Katuse roku 4 zanechawam a poruczam.“ Tamže, 3-22-24, podobne 3-33-38, 3-21-3.

¹⁵ Tamže, napr. 3-19-2.

¹⁶ V testamente z 24. 5. 1825 Katarína Vilinovičová žiadala, aby sa terajší manžel Ján Gerhard postaral ako tútor o jej chorú nepľnoletú dcéru Annu. Svoju prosbu o poručníctvo manželovi podporila uistením, že po smrti dcéry on zdedí polovicu domu, resp. peniaze získané z jeho predaja. Porovnaj tamže, 3-24-23.

¹⁷ Terézii Schwabovej prisúdila obnovená manželská zmluva z 24. 3. 1829 nasledovné: zriekla sa zákonného nároku na vdovské sídlo (Witwensitz), ročné výživné (vitalicium, Unterhalt) a akýchkoľvek práv na majetok manžela Karola Jozefa Schustera a ponechala si právo na 1000 zl.. V závete (v jeho

štvrtom bode) potvrdila, že je uspokojená podľa priloženej zmluvy. Tamže, 3-26-16.

¹⁸ Tamže, 3-19-59, 33-34, 3-26-26, 3-24-51.

¹⁹ LUBY, Š: Dejiny súkromného práva na Slovensku, s. 530. O tento druh majetku išlo v prípade dedičného podielu Andreja Kanoviča, manžela Márie Fischerovej, ktorá ho v testamente z 3. 12. 1825 vrátila obom švagrom, hoci naň mala nárok na základe manželovho prísľubu, tamže, 3-24-24. Slobodná Mária Raschhoferová v testamente z 2. 10. 1845 testovala dedičstvo (po odrátaní pohrebných trov, dlhov a legátov) bratovi Ignácovi, a to „laut gesetzlichen Colateral Rechte“. Tamže, 3-28-9.

²⁰ Tamže, 3-24-28 a 3-22-25.

²¹ Napr. testament Anny Hrachovcovej zo 7. 4. 1588 spomínal nevyriešený spor o dedičstvo po prvom manželovi Jakubovi Remenárovi, na ktorý si robila nárok jeho sestra Alžbeta a ako právny dôvod uvádzala opätovný vydaj testátorky. Tamže, 3-4-33.

²² V rímskom práve sa s ňou počítalo v zmysle nevyhnutnosti vnieť, započítať vlastný majetok emancipovanej osoby do pozostalosti majetku, aby sa mohla rozdeliť medzi všetkých spoludedičov. Bližšie BLAHO, Peter - ŽIDLICKÁ, Michaela - HARAMIA, Ivan: Základy rímskeho práva. Bratislava : Manz, 1997, s. 140. Do dedičského podielu sa preto zarátavali bežne poskytované bezodplatné plnenia, s výnimkou drobných príležitostných darov a tiež darov, ktoré darca preukázateľne nepovažoval za vhodné zarátať. Pre ženy znamenalo uplatňovanie kolácie započítanie vecí odovzdaných *ex titulo quartae puellaris*. V tejto súvislosti je vhodné podotknúť, že princíp kolácie v uvedenej podobe pozná aj súčasné právo (Občiansky zákonník, § 484).

²³ Niektoré z testátoriek pamätali na deti (vnukov/vnučky) a prenechávali im aspoň časť hnutelností (malý obnos peňazí, osobné veci hodné tzv. pamiatky - označované ako veci „zum Andenken“, zvyčajne obrazy, strieborný riad, šaty, vreckové hodinky, šperky), no nebola to ich povinnosť; ako opakovala Mária Moráková: „y ga gim wolaczo zanechati aneb porucziti nebola sem prinuczena gedine z lasky mogeg gim poruczam a zanechawam“. Pozri MG Trnava, fond Testamenty, 3-22-12. Testament Barbory Pfeiferovej z 3. 12. 1809 je jedným z príkladov dodržiavania kolácie, predsa však pre svoje dcéry urobila výnimku vo veci vena, ktoré sa nemalo započítať do ich dedičného podielu. Pozri tamže, 3-20-47.

²⁴ Formuly kolácie možno identifikovať vo vyjadreniach viacerých závetov: „czere mogeg Marie, gaksto manželky gehu, do gey častky imputuwat sa budu“, prípadne konštatovaním o plnom uspokojení („sind vollkommen befriediget“), o veciach započítaných do dedičského podielu („a conto ihres Ebrantheil vorstreckte“), o umorení dlhov, ktoré vyplatila testátorka („som gaksto dlch gehu ...wiplatila, do gehu csastky wespolek wratali“).

²⁵ FUNDÁREK, Jozef: Majetok spolunadobudnutý dl'a súkromného práva platného na Slovensku. In: Časopis pro právní a státní vědu, roč. 5, 1922, s. 55. ROUČEK, František - SEDLÁČEK, Jaromír: Komentář k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Reprint. Praha : CODEX Bohemia, 1998, Díl V., s. 503. LACLAVÍKOVÁ, Miriam: Miesto, postavenie a význam koakvizície (spolunadobudnutého majetku manželov) v uhorskom súkromnom práve s prihliadnutím na rozhodovaciu činnosť Kráľovskej kúrie (1848 - 1918). In: Súkromné a verejné právo súčasnosti. Zborník z vedeckej konferencie doktorandov. Trnava : PF TU, Facultas iuridica, 2005, s. 614 - 615.

²⁶ ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J: Komentář k čsl. obecnému zákoníku, s. 503.

²⁷ Porovnaj MG Trnava, fond Testamenty, 3-21-20. V závetoch sa označoval aj v spojení: „selbst, mit meiner Mühe erworbenes Vermögen, mein eigenes Erwerbniß ist, was mich durch Segnen Gottes, Fleiß und Thätigkeit erworben wurden, swimi rukami wirobila, s praczu mogu nadobudla, z mogim usilowaním a to nagwiczeg sluske gako slobodna sebe sem shromasdila, wsetko odemna pochaza a ga to som nahospodarila“.

²⁸ Pozri tamže, 3-33-41.

²⁹ „Vermächtniß von Grafen Csaky“, porovnaj tamže, 3-26-42.

³⁰ Pozri tamže, 3-25-9.

³¹ Bližšie pozri tamže, 3-28-40.

³² Porovnaj tamže, 3-28-23.

³³ LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku, s. 324. Z toho titulu napr. Barbora Fibichová prisľúbila manželovi v manželskej zmluve z venných peňazí 1000 zl. Bližšie pozri tamže, 3-25-10, podobne 3-28-45.

³⁴ Podľa testamentu Terézie Glücksteinovej z 27. 9. 1845 možno doložiť individuálne nakladanie s venom. V čase manželstva kúpila „von meinem Allatur Geld“ dom a z vlastnej iniciatívy nechala manžela uviesť do fasie (zrejme ako držiteľa a užívateľa, lebo podľa závetu sa mal dom predať a polovicu peňazí určila pre manžela a polovicu na legáty), so zámerom zabezpečiť mu polovicu uvedenej nehnuteľnosti pre budúcnosť: „die Hälfte meines am 17. october 1825 erkaufte Haußes zu zusichern, und bei dahero ihm in die Fassion einschalten - was wegen soll der Verkauschilling des Hauses [...] in zwey gleiche Theile getheilt werden, und davon der ein Theil meinem Ehe Gatten Johann Glückstein übergeben werden.“ Bližšie pozri tamže, 3-28-8.

³⁵ „Kedby ale bratry mogli, aneb sestra moga wedla listu rozdilneho statku dedicsneho aleb otcowskeho nesco sobe priswogit zadaly, ano ag s teho meho statecku gim wolacso patrity hodnowerne preukazaly takowu csastku powinen bude mog mansel gim popustit, wsak nics meneg gegich pitany a zadost hodnowerne a dostatocsne nepreukazajucse pozustalu sumu mogemu manšelowy zanechawam a porucsam ... zadržat mogemu manšelowi splnomocenstwy dawam a gemu wedla Krajinskeho prawa zanechawam“. Porovnaj tamže, 3-19-16.

³⁶ Testátorky vyjadrili nárok na koakvizíciu v testamentoch v znení napríklad: „Czo se ale mogu [...] malu majetnost doticze, ktoru sem gedine spraczu mogu a manžela meho...zbuduwala“, „was mit meinem jetzigen Gemahl erworben habe“, „ze wsetkeg magetnosti, ktoru som ga zmogim prwnim manzelom Appel Janosom zhromazdila“, „ist unseres gemeinsames Erwerbniß“. Obdobu spolunadobudnutého majetku možno nájsť aj v dnešnej platnej právnej úprave v ustanovení § 143a Občianskeho zákonníka.

³⁷ „Tak se mala nasa majetnost negwicz skrz usiluany a bedlivost meho manzela Wartha Jozefa zhromazdena gest“. Pozri tamže, 3- 33- 46. O výnimočný prípad išlo u Anny Urbancovej, ktorú manžel opustil, bližšie pozri tamže, 3- 22-25. Chorý manžel Anny Oravskej naopak jej už nemohol pomáhať, a preto všetok majetok nadobudla s dcérou. Bližšie pozri tamže, 3- 28-35.

³⁸ Podľa názoru súčasnej aj súdovej literatúry koakvizícia nebola pôvodným inštitútom uhorského práva, jej pôvod treba hľadať v práve nemeckom. Jej súčasné rozšírenie sa uskutočnilo prostredníctvom mestského, konkrétne tavernického práva. Bližšie sa v súčasnosti otázkam manželského majetkového práva venuje M. Laclavíková, pozri LACLAVÍKOVÁ, M.: Miesto, postavenie a význam koakvizície; LACLAVÍKOVÁ, Miriam: Inštitút osobitného majetku manželov a jeho uplatnenie v uhorskom a československom manželskom majetkovom práve s prihliadnutím na rozhodovaciu činnosť Kráľovskej kúrie a Najvyššieho súdu Československej republiky (1848-1918). In: SCHELLE, K. - VOJÁČEK, L. (Eds.): Sborník Stát a právo v období absolutizmu. Brno : Masarykova univerzita, 2005, s. 110-131; LACLAVÍKOVÁ, Miriam: Kodifikačné snahy v oblasti manželského majetkového práva na našom území v 20. storočí s prihliadnutím na inštitút spolunadobudnutého majetku manželov (tzv. koakvizícia). In: Európske výzvy súčasného právneho vývoja. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Malacky 20. 10 - 21. 10. 2005, s. 121; LACLAVÍKOVÁ, Miriam - ŠVECOVÁ, Adriana: Spolunadobudnutý majetok manželov (koakvizícia), osobitný (výlučný) majetok manželov a ich vyjadrenie v právnom úkone *mortis causa* - testamente. In: Právny obzor, 89, 2006, s. 358 - 370.

³⁹ Pozri pozn. 34.

⁴⁰ Rozhodnutie Kráľovskej Kúrie č. 7703/1900: „Medzi osobami šľachtickými niet koakvizície, vynímajúc, že by bola smluvená, manžel sa tu pokladá za hlavného nabyvateľa imania“. Rozhodnutie Kráľovskej Kúrie č. 5030/1885: „Manželkám šľachticov sa čo do nárokov na imanie nadobudnuté behom manželstva rovnajú manželky honoracií“. Citované podľa ROUČEK, F. - SEDLÁČEK, J.: Komentár k čl. obecnému zákoníku, s. 512. Pozri tiež LACLAVÍKOVÁ, M.: Inštitút osobitného majetku manželov, s. 113.

⁴¹ Osoba živiaca sa vyššou duševnou činnosťou. V literatúre z konca 19. a začiatku 20. storočia sa možno stretnúť s polemikou, či aj žena môže nadobudnúť postavenie honoraciára. Pozri bližšie RÁTH, Augustín: Práva medzi mužom a ženou v Uhorsku. Praha : 1906, s. 36.

⁴² Na rozdiel od uhorského práva, v českých krajinách, kde platil rakúsky Občiansky zákonník (ABGB), sa na vytvorenie tohto modelu usporiadania majetkových vzťahov vyžadovalo uzavretie osobitnej manželskej (svadobnej) zmluvy. Podľa § 1233: „manželský svazek sám nezakládá ještě společenství statků mezi manžely. K tomu je potřebí zvláštní smlouvy“. V tejto súvislosti je ešte potrebné poukázať na zásadu obsiahnutú v § 1237, ktorá značne znevýhodňovala manželku: „Jestliže manželé neučinili o užití svého jmění zvláštní úmluvy, podrží každý manžel své vlastnické právo dosavadní a na to, co kterýkoli manžel za manželství nabude a jakýmkoliv způsobem obdrží, nemá druhý nároku. V pochybnostech se má za to, že nabyt muž“. J. Fundárek uvádza, že k uzatváraniu sobášnych (manželských) zmlúv dochádzalo až koncom 19. storočia. Avšak trnavské testamenty z konca 18. storočia dokazujú, že sa kontrahovali najprv u šľachticov, neskôr aj u obyčajných mešťanov – remeselníkov. Porovnaj FUNDÁREK, J.: Majetok spolunadobudnutý dľa súkromného práva, s. 61.

⁴³ „Da mein verstorbener Mann seelige Andenkens Joseph Dhaucourt und ich die Erwerber des sämtlichen Vermögens sind, ich daher als Miterwerberin vermög der Gesetze die Hälfte des Erworbenen zur freyen Disposition auch laut Testaments meines seeligen Gatten zuhiel“. Bližšie pozri MG Trnava, fond Testamenty, 3-22-42. Podobne sa formulovala koakvizícia v testamente Anny Tubovej zo 17. 2. 1803: „von der Reinvention als mit Erworbenes sich erzeugen solle, von diesen die Hälfte soll mein jetzigen Mann, ... erhalten, die andere Hälfte aber allen meinen Kindern zu gehören“, pozri tamže, 3-19-28. Závet Zuzany Baluchovej z 3. 11. 1841 priamo poukázal na zákonný nárok na podiel z koakvizície: „z kterež ten poradek czynim abi ag w teg polowiczi ktera mne podla kraginskych zakonoch patry“. Porovnaj tamže, 3-27-44.

⁴⁴ Bližšie pozri tamže, 3-24-37. Podobne uviedla Eva Štefánková: „z mogu magetnost, ... ktera po smrti meho wcul reczeneho manžela, ponewacz nigaki testament neuczinil, na mna wczelosti prepadla, nasledugiczi poradek czynim“. Porovnaj tamže, 3-25-1.

⁴⁵ „Waß aber mein zeitliches Vermögen anbetrifft, dieses habe ich mit seeligen Männern theils, theils aber mit jetzigen Ehegatte erwirtschaft“. Bližšie pozri tamže, 3-21-3.

⁴⁶ Porovnaj tamže, 3-22-11.

⁴⁷ Bližšie pozri tamže, 3-19-40, podobne 3-19-34: „ S pak mogu magetnost masledugiczy poradek czynim“. Nemecký variant znel: „Was mein zeitliches Vermögen anbelangt“. Porovnaj tamže, 3-19-4.

⁴⁸ Mimoriadne zaujímavovo pôsobilo vyjadrenie sympatie a antipatie k jednotlivým príbuzným (najmä k deťom, manželovi), o ktorých sa niektoré testátorky zmieňovali a iste by si zaslúžili samostatný výskum.

⁴⁹ „habe ich folgende über meine sämtliches zur freien Disposition stehendes Vermögen testamentarischen Ordnung getroffen“. Porovnaj tamže, 3-26-56 a 3-23-1.

⁵⁰ Pozri napr. tamže, 3-23-10.

Frauentestamente in der Rechtsgeschichte. Am Beispiel von Trnava / Tyrnau in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts

Zusammenfassung

Die bürgerliche Gesellschaft bildete eine Kommunität, in der sich fortschrittlichen Rechtsideen am frühesten eingelebt haben. Die vorgelegte Mikrostudie beschränkt sich auf die königliche Freistadt Tyrnau. Sie konzentriert sich auf die konkreten, beim Studium der Frauentestamente aus der ersten Hälfte des 19. Jh. entstandenen Probleme: die Vermögensinstitute der Frauen und die Grundlinien und Grundsätze der Erbfolge. Die Testierfähigkeit (Testierfreiheit) in Ungarn nach dem Tyrnauer Beispiel respektierte größtenteils die Erbfolge der gesetzlichen bzw. unvergessenen Erben, die exakte Konkretisierung und die Klassifizierung der Erbschaft, den rechtlichen Status der Bürgerinnen (den Sonderstand der städtischen Adelligen beachteten wir nicht), die Rechtseinschränkungen in der Sache der Testierfreiheit. Unsere Aufmerksamkeit richtete sich auf die Rechtsplattform des Anteils von Frauen am selbst- und gemeinsam erworbenen Vermögen (Coacquisition), auf ihren Rechtsgrund und die Applikation in den individuellen Eheverhältnissen.